

Nuklearno oružje u posthladnoratovskom svijetu*

Događaji u međunarodnim odnosima nakon 1990. godine pokazali su da nuklearno oružje i dalje zadržava svoju vrijednost i da nema govora niti o njegovoj eliminaciji niti pak marginalizaciji. SAD su ostale jedina svjetska supersila, međutim, niti ostale države posjednice nuklearnog oružja nisu razmišljale o odustajanju od vlastitog nuklearnog naoružanja. Velika debata razvila se oko pitanja novog odnosa spram nuklearnog oružja koje se pokazalo kao nezamjenjiv instrument ukupne sile i ujedno odrednica mjesta država u strukturi međunarodnih odnosa. U doba posthladnoratovskih odnosa nuklearno oružje nema na prvi pogled tako veliku važnost kao prije, ali je nemoguće tvrditi da se s njim ne računa: bilo u obliku simbola primata, sredstva za zastrašivanje, prijetnje, ucjene ili čak mogućeg instrumenta koji bi vodio pregovaranju. I nuklearne strategije, iako više nisu vezane isključivo uz dvije supersile i njihova dva bloka, također se i dalje razvijaju, jer je i nuklearno oružje u svom daljnjem kvalitativnom usavršavanju a i broj aktera postao je veći.

Ključne riječi: nuklearno oružje, posthladnoratovski međunarodni odnosi, SAD, nuklearne strategije, proliferacija, krizna žarišta

Po Francesu Fukuyami kraj hladnog rata značio je „kraj povijesti“ i u tom širem kontekstu trebalo je očekivati da će i glavni oblik zastrašivanja iz vremena hladnog rata, također, izgubiti na svom značenju ili da će čak doći do njegovog uništenja. No, kako će se to ubrzo pokazati niti je nuklearno oružje postalo nepotrebno, niti je došlo do njegovog uništenja. Razvoj međunarodnih odnosa nakon 1990. godine pokazao je da nuklearno oružje i dalje zadržava svoju vrijednost i da nema govora niti o njegovoj eliminaciji niti pak marginalizaciji.¹

SAD su ostale na vrhu svjetske politike i zadržale su mjesto kao vodeća sila u nuklearnom pogledu koja je istodobno započela i s izgradnjom programa svemirske obrane. Rusija je, unatoč golemih ekonomskih teškoća, ipak nastojala zadržati svoju nuklearnu silu kao dokaz nekadašnje veličine i simbol velike države, dok su Francuska,

* Ovaj rad je objavljen u zagrebačkom časopisu *Međunarodne studije* (god. 6, br. 3, 2006, str. 5–22). Poslije trinaest godina, pogledi i zaključci ovog rada demonstiraju aktuelnost predstavljene teme, ali i značaj naučnog rada prof. dr Radovana Vukadinovića (1938–2019), profesora Fakulteta političkih znanosti (Sveučilište u Zagrebu) i Humanističkih studija (Univerzitet Donja Gorica), u Podgorici.

¹ L. Freedman, *The Evolution of Nuclear Strategy*, London, 2001, str. 424–429.

Velika Britanija i Kina bile, također, daleko od pomisli da bi odstranile svoje nuklearno oružje.

Velika teorijska debata, koju su započeli Waltz i Sagan, stavila je u središte pitanje novog odnosa spram nuklearnog oružja koje se pokazalo kao nezamjenjiv instrument ukupne sile i ujedno odrednica mjesta država u strukturi međunarodnih odnosa. Vjerujući u mogućnost da proliferacija nuklearnih država omogućava da se zamjeni nekadašnji bilateralni odnos dvije velike sile, Waltz je pisao da je on siguran kako će dolazak novih članica kluba značiti ujedno mogućnost da se nuklearno oružje stokira u doba mira i da ga se, istodobno, čvrsto kontrolira u vrijeme kriznih situacija ili izbijanja rata.

Sagan je bio mnogo skeptičniji tvrdeći kako je teško iz američko-sovjetskog nuklearnog balansa iz vremena hladnog rata izvlačiti zaključke koji bi vrijedili i u novim uvjetima i da nema nikakvih jamstava da bi državne organizacije u trenucima nekih kriza bile suzdržane u upotrebi nuklearnog oružja, posebice ako se radi o zemljama koje se suočavaju s kriznim stanjima dulje vrijeme.²

Zagovornici neorealizma i proliferacije bili su u početnom post-hladnoratovskom razdoblju iznenađeni kada se Njemačka³ odrekla proizvodnje nuklearnog oružja i kada su Ukrajina, Kazahstan i Bjelorusija, također, uništile oružje i odrekle se ulaska u nuklearni klub.⁴ Japan, Argentina i Brazil učinili su isto, a Južna Afrika nakon što je proizvela prva oružja (6 bombi) odlučila ih je demontirati i na taj način prekinuti svoju tek stečenu nuklearnu poziciju.

Proliferacija nuklearnog oružja

No, izazovi teoriji, ali mnogo više političkoj praksi, došli su iz onih zemalja koje se jednim dijelom svrstava u tzv. *rogue states* (izopćenike) ili pak iz zemalja koje su godinama u napetim odnosima i gdje je pribavljanje nuklearnog oružja trebalo omogućiti novu vrstu zastrašivanja prema suparniku ili pak najavu izravne upotrebe u slučaju otvorenog ratnog sukoba.

U doba zaljevskog rata demonstriran je stupanj razvoja iračkog nuklearnog programa, i iako je on imao više psihološko značenje, američka strana pobrinula se da se prenese Sadamu poruka kako će eventualna iračka upotreba kemijskog oružja protiv saveznika biti odmah kažnjena i kako će Sadamov režim biti svrgnut.

U vrijeme kašmirske krize 1990. godine, Indija i Pakistan, kao nuklearne države, također su bile blizu upotrebe nuklearnog oružja u slučaju izbijanja sukoba, i svaka od te dvije zemlje tvrdila je kasnije

² S. Sagan and K. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*, New York, 1995.

³ Vidi: J. Mearsheimer, "Back to the Future Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, 15, Summer, 1990.

⁴ J. Mearsheimer, "The Case of a Ukrainian Nuclear Deterrent", *Foreign Affairs*, 72, Summer, 1993, str. 50–66.

da je samo prijetnja upotrebom nuklearnih oružja spriječila prelazak crte razgraničenja u Kašmiru.

Poseban primjer proliferacije predstavlja Narodna Demokratska Republika Koreja koja je inače dugo godina bila potpisnica Ugovora o neširenju nuklearnog oružja iz 1970. godine, a na svom nuklearnom programu sve te godine radila je tajno da bi 1993. godine odbila specijalnu inspekciju Međunarodne agencije za atomsku energiju. Slijedeće godine NDR Koreja je najavila povlačenje iz Ugovora o neširenju nuklearnog oružja, kojem je pristupila još 1985. godine.

Postoji nekoliko objašnjenja za ovakvo djelovanje NDR Koreje, koja s vremena na vrijeme posebno iritira američku politiku. Jedno od njih je ono službeno iz Pjongyanga i tvrdi da se zemlja mora naoružati zbog japanske opasnosti, što je prilično teško provjeriti. Drugi razlog može biti želja zatvorenog i prilično paranoičnog rukovodstva na Sjeveru da ponovno pokuša ratnu avanturu protiv Juga i da sada, najavljujući posjedovanje nuklearnog oružja, odvрати Amerikance od sudjelovanja u ratu na strani Juga. Tu je, naravno, i mogućnost stanovitog ucjenjivanja, posebno SAD koje su izgradile reaktore na vodu u NDR Koreji kako bi se zaustavilo korištenje urana. Moguće bi bilo zamisliti da režim, koji inače nije u stanju voditi gospodarstvo svoje zemlje, jednostavno „mašući“ raketama može ponovno tražiti gospodarsku pomoć izvana.⁵

U svakom slučaju, korejski primjer razvoja nuklearne proizvodnje ima i svoju snažnu reakciju. On je poslužio svima onima u SAD koji se zalažu za izgradnju svemirske obrane kao izvanredan podstrek u namjeri da SAD izgrade takvu obranu koja će biti postavljena protiv manjih nuklearnih država i koja bi na taj način mogla djelotvorno spriječiti napad na SAD.

Ovim nuklearnim zemljama treba, svakako, dodati i Izrael o čijem programu se najmanje zna ali koji se intenzivno razvija, te je Izrael svakako država koja ulazi u red onih koje su danas dobile naziv nuklearnih država.

Od prvih velikih terorističkih napada: svjetski trgovinski centar u New Yorku 1994, američka veleposlanstva u jugoistočnoj Africi, te 11. rujna 2001. godine; postaje očito da veliki val terorizma, koji može imati različite simbole i ciljeve, ipak koristi jedan zajednički nazivnik: sijanjanje panike i straha uz snažna razaranja.

U tom kontekstu nuklearno oružje ima posebnu vrijednost. Pokušaji da se iz Rusije dobiju nuklearni materijali, kemijski otrovi ili pak male nuklearne glave, zatim prodaja nuklearnog goriva i raketa iz NDR Koreje nekim zemljama, kao i prodaja tehnologije koja dolazi iz raznih strana sumnjivim naručiteljima, jasno pokazuju da su teroristi postali itekako zainteresirani za posjedovanje nuklearnog oružja. Time upravo taj nedržavni akter dobiva posebno, i to veoma opasno mjesto u međunarodnim odnosima, jer se na njega ne može utjecati nekim međunarodno pravnim sredstvima niti pak vjerovati

⁵ A. Scobell, *North Korea's Strategic Intentions*, Washington, 2005, str. 22–23.

kako će oni akteri koji posjeduju oružje racionalno djelovati. Nuklearno oružje u njihovim rukama može služiti prijetnji i ucjeni, širenju panike ali u krajnjoj instanci, to oružje može biti u povoljnom trenutku i stvarno upotrijebljeno.

To je, svakako, ona nova dimenzija koja kod svih zagovornika proliferacije nije bila viđena kao ostvariva, a pogotovo ne kao dobrodošla karakteristika koja bi mogla mijenjati vrijednost nuklearnog oružja. Strah od posjedovanja sredstava za masovno uništavanje upravo motivira danas veliku antiterorističku koaliciju u zajedničkom nastupu protiv terorizma uz uvjerenje da jedino organizirana međunarodna aktivnost može parirati, također, snažnom i, u malim ćelijama organiziranom, međunarodnom terorizmu. Nuklearno oružje u tom velikom izazovu, koji danas moderna civilizacija doživljava od strane terorista, ostaje kao snažno sredstvo kojega se teroristi ne smiju dokopati.

Nuklearno oružje i žarište kriza

Širenje posjednika nuklearnog oružja opasno je samo po sebi kao proces u kojem sve više različitih aktera dolazi do moćnog oružja. No, ako se tome doda da većina novih nuklearnih zemalja leži u zoni regionalnih sukoba tada je razumljiva opasnost koju nuklearizacija nosi za pojedine regije pa i za svijet.

Područje Srednjeg Istoka danas ima dva značajna nuklearna aktera: Iran i Izrael, od kojih i jedna i druga država imaju svoje saveznike. Izrael iza sebe ima SAD dok Iran može računati na šijitsko stanovništvo u nizu zemalja Srednjeg Istoka.⁶

Iran je od 1979. godine bio najveći američki saveznik u regiji, da bi dolaskom na vlast Homeinija Iran kao regionalni akter bio zamijenjen u američkim strategijskim planovima Irakom kojega je tada vodio Sadam Husein. Irak i Iran 1980. godine vodili su žestok ratni sukob da bi nakon toga u Zaljevskom ratu 1991. i u napadu na Irak 2003. Iran bio neutralan. Upravo od sukoba s Irakom teče proces izgradnje nuklearnog oružja u Iranu gdje je shvaćena njegova vrijednost bilo kao sredstva zastrašivanja ili pak kao oblika vojne sile koji se može primijeniti u ratnom sukobu. Kulminacija iranskih nastojanja za proizvodnjom nuklearnog oružja došla je 2004. godine, a postoji nekoliko mogućih objašnjenja tog poteza:

1. Iran želi upotrijebiti nuklearno oružje kao zastrašivač protiv američkog preventivnog udara,

2. Izrael, koji raspolaže s oko 200 nuklearnih oružja, je nepomirljivi protivnik Irana i iranska politika možda želi ostvariti zastrašivač u odnosu na Izrael kako bi se stvorila regionalna ravnoteža sile,

3. okružen nuklearnim državama: Rusijom, Indijom i Pakistanom te Kinom, Iran vjeruje da bi u slučaju sukoba zbog izvora nafte

⁶ Vidi potanje: Y. Nasr, "When the Shiltes Rise", *Foreign Affairs*, July/August, 2006, str. 58–74.

iransko nuklearno oružje moglo biti značajan jamac održavanja *statusa quo*,

4. Iranski nuklearni program neki shvaćaju i kao mogućnost zarade odprodaje oružja ili pak njegovog davanja teroristima radikalne orijentacije.⁷

Američka politika optužuje Iran za nuklearne aktivnosti dok se Iran brani tvrdnjom da je riječ o civilnim reaktorima. Američke i izraelske procjene govore o 2010. godini kada bi Iran mogao dobiti nuklearno oružje, međutim, sudeći po sadašnjem tempu proizvodnje kao i političkim imperativima, to se može dogoditi i ranije. Međunarodna agencija za atomsku energiju tvrdi da je Iran blizu pretvaranja sirovog urana u materijal potreban za izgradnju nuklearnog oružja. Dodaje se i to da Iran raspolaže s oko 2000 tona nervnog plina i kemikalijama koje se mogu prenositi artiljerijom ili zračnim bombama. Iran na osnovu korejskog raketnog programa No-dong ima i osnovu za lansiranje balističkih raketa u kojem raketa Shahab-3 ima domet više od 1000 milja, što znači da može pogoditi bilo koju točku u Zaljevu i državi Izrael.⁸

Uz tradicionalno loše odnose sa svojim arapskim okruženjem Izrael je posebno zabrinut iranskim nuklearnim programom. Još 1981. godine, čim je saznao za rađanje nuklearnog programa u Iranu, Izrael je izvršio preventivni zračni udar kojim je uništio iranska postrojenja i time usporio rad na nuklearizaciji Irana. Izrael danas raspolaže s oko 200 nuklearnih oružja koja se mogu prenositi raketama Jericho-1 i Jericho-2 koje imaju domet od 500 do 2000 kilometara. Osim toga, Izrael ima snažnu zračnu flotu od 420 zrakoplova⁹ i izvanredno izvježbane pilote koji mogu bez problema letjeti nad Iranom.

Uz izrazito dobre savezničke odnose, američka politika je uvijek u stanju kontrolirati Izrael da ne izvrši napad na nuklearna postrojenja u Iranu. Ovoga trenutka očito je da je i američka retorika morala splasnuti i da neke početne Bushove prijete o napadu imaju i svoj mogući kontraodgovor na iranskoj strani.

Iran ne samo da može organizirati obranu zemlje već ima i neke dodatne argumente koje zasada Washington uzima u obzir:

— U slučaju američkog ili izraelskog napada na Iran on je u stanju zatvoriti Hormuški tjesnac i zajedno s nekim drugim zemljama Zaljeva organizirati embargo na naftu za SAD.

— Ako bi, pak, bile pogođene iranske instalacije u kojima se proizvodi uran i kada bi došlo do radijacije, Iran bi to mogao iskoristiti u propagandne svrhe kao daljnji dokaz američke antiislamske politike. Na toj osnovici sigurno bi se moglo angažirati bar veliki dio šijitskog stanovništva u regiji.

⁷ S. Kay, *Global Security in the Twenty First Century*, New York, 2006, str. 150–151.

⁸ Ibid. str. 151.

⁹ Ibid. str. 152.

— Tu je, naravno, i mogućnost iranskog još većeg angažiranja u Iraku gdje i inače iranske vlasti smatraju da je ulazak SAD nanio štetu iranskim interesima.

Svih tih iranskih opcija vjerojatno su svjesni i u Washingtonu gdje se nakon oštre retorike ipak nastoji primiriti one političke snage koje su htjele Iran postaviti kao slijedeći američki ratni cilj. Koliko dugo će to trajati i kako će se dalje razvijati odnosi na Srednjem Istoku ostaje tek da se vidi.

Indijsko-pakistanski odnosi loši su još od podjele bivše britanske kolonije i stvaranja dvije države: Indije i Pakistana. Područje Kašmira, na kojem Indija upravlja i dalje je sporno za Pakistan, a dvije zemlje su dosada ratovale 1947, 1965, i 1971, a blizu rata su bile 1987. i 1990. godine. Obje zemlje, unatoč svojih različitih vanjskopolitičkih opredjeljenja tijekom hladnog rata, su vrlo siromašne i vojni budžet u Indiji iznosio je 17% ukupnog državnog budžeta, dok je ta brojka u Pakistanu bila čak i viša, jer je 33% rashoda odlazilo na vojsku. U ukupnom balansu vojne sile Indija ima niz prednosti. Njezine vojne snage dvostruko su veće od pakistanskih, Indija ima četiri puta veći teritorij a njezino stanovništvo sedam je puta brojnije od pakistanskog. Ipak, na graničnoj crti postojao je i balansirani odnos konvencionalnih snaga koje su obje zemlje nastojale promijeniti pomoću posjedovanja nuklearnog oružja.¹⁰

Indija i Pakistan odbile su potpisati Ugovor o neširenju nuklearnog oružja. Indija je započela svoj nuklearni program 1964. godine i početkom sedamdesetih bila je u stanju proizvoditi plutonij. Deset godina nakon početka programa Indija je izvršila svoju prvu „mirnu“ eksploziju. Iako to nije bila bomba, tom eksplozijom Indija je potvrdila svoj nuklearni doseg.¹¹ To je pratio program izrade prijenosnih sustava kojima se pomoću raketa može dohvatiti teritorij Pakistana ili Kine. Zračne snage, također, u stanju su biti prijenosnici oružja, a nastoji se osposobiti i podmornice za nošenje projektila.

Pakistan je započeo svoj nuklearni program pet godina nakon Indije i obavljao ga je u potpunoj tajnosti. Smatra se da je najveću pomoć u nuklearizaciji Pakistana pružila NR Kina. Iako nema službenih pakistanskih podataka predmnijeva se da Pakistan raspolaže raketama kraćeg dometa i zrakoplovima, nabavljenim u SAD, Kini i Francuskoj, koji mogu poslužiti kao prijenosnici bombi.

Po nekim nezavisnim procjenama, Indija je dosada proizvela dostatno fuzijskog materijala za izradu oko 60 do 105 nuklearnih glava od kojih je vjerojatno sada postojećih 50–60. Pakistan je proizveo

¹⁰ Potanje vidi: P. Bidwai and A. Vanaik, *New Nukes: India, Pakistan and Global Disarmament*, New York, 2000.

¹¹ Serijom od pet nuklearnih eksplozija 1998. godine Indija je svijetu objavila da je postala u pravom smislu nuklearna država. O razlozima i motivima vidi: J. E. C. Hymans, *The Psychology of Nuclear Proliferation: Identity, Emotions and Foreign Policy*, Cambridge, 2006, str. 171–204.

materijala dostatno za izradu 55–60 glava, ali je dosada ukupno proizvedeno između 40 i 50 komada.¹²

Indija i Pakistan, unatoč pokušaja međunarodne zajednice da ih privoli na obustavljanje proizvodnje, nastavljaju s proizvodnjom i gomilaju stokove nuklearnih glava. Očito je da se u stratejskom smislu i u jednoj i drugoj državi smatra kako je to najbolji mogući zastrašivač i ujedno konkretno jamstvo sigurnosti.

U obje zemlje radi se o relativno malom broju nuklearnog oružja. Niti jedna strana nema mogućnost zadavanja drugog udara, te se i Indija i Pakistan, ako bi došlo do nuklearnog rata, mogu poslužiti tim oružjem samo kao prvi i zadati neprijatelju što žešći udar. Ta mogućnost je tim lakše izvediva jer se radi o zemljama koje su izravno teritorijalno povezane i gdje bi duž granice od 1500 kilometara bilo vrlo lako izvršiti napad. Tome treba dodati da su i obje prijestolnice udaljene otprilike 400 kilometara od neprijateljskog teritorija.

Američka politika prihvatila je promjenu indijskog političkog kursa i nakon Bushovog posjeta Indiji 2006. godine već se govori o mogućnostima strateškog partnerstva između SAD i Indije. SAD su na stanoviti način prihvatile indijsko nesudjelovanje u Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja, te je i to bio znak da se otvaraju vrata za razvoj novih odnosa između Indije i SAD.

Na drugoj strani, postoji sve veća zabrinutost razvojem odnosa u Pakistanu.¹³ Musharakova politika suradnje sa SAD u progonu talibana nailazi na sve veći otpor u zemlji i smatra se kako bi bilo moguće da nezadovoljnici prokrijumčare ili prodaju oružje islamskim radikalnim snagama, koje bi ga mogle koristiti u terorističkim akcijama.

Postoji i scenarij, koji je također opasan, a koji predviđa da bi jake izvanjske snage mogle ukrasti nuklearni materijal ili oružje i dostaviti ga teroristima. I na kraju, postoji i najgori scenarij koji predviđa mogućnost da padne sadašnji Musharakov proamerički režim i da bude zamijenjen islamskim režimom koji bi došao u puni posjed nuklearnog oružja, koje bi se onda koristilo u izrazito političke svrhe. Indijsko-pakistanski sukob tada bi bio od nižeg značenja, a neka vrsta uloge islamskog lidera pružila bi nuklearnom Pakistanu priliku da stane na čelo radikalnog islamskog pokreta.

U takvoj situaciji ili SAD ili Indija bili bi vrlo brzo prisiljeni djelovati strahujući od prvog pakistanskog udara. Kako bi se stvari dalje razvijale, da li bi to bio početak nekog velikog regionalnog sukoba uz mogućnost proširenja, ili čak uključivanja dodatnih aktera? Time bi posjedovanje nuklearnog oružja u rukama Indije i Pakistana dobilo sasvim novo značenje, mnogo opasnije od onoga kojeg ima danas kada se nalazi još uvijek u funkciji neriješene i gotovo nerješive bilateralne krize.

¹² R. S. Norris and H. M. Kristensen, "Global Nuclear Stockpiles 1945–2006", *Bulletin of the Atomic Scientists*, July/August, 2006, str. 65.

¹³ S. Kay, *Global Security...* op. cit. str. 131.

Korejski poluotok od trenutka podjele 1950. i rata koji je vođen sve do 1954. bio je izrazito nestabilno područje na kojem je ipak pronađen hladnoratovski *modus vivendi* uz paralelno postojanje dvije suprotne države: Republike Koreje na jugu i Narodne Demokratske Republike Koreje na sjeveru poluotoka.

Danas je NDR Koreja peta vojna sila po broju vojnika (1.106.000) i država koja izdvaja trećinu svog budžeta za vojsku. To je ujedno i glavna snaga na kojoj počiva režim koji ostaje u izolaciji i stalnom strahu.¹⁴

NDR Koreja je 2002. godine službeno objavila da proizvodi materijale koji mogu biti korišteni za izradu nuklearnih glava. O snazi korejskog oružja postoje različiti podaci, ali je moguće prihvatiti analize prilično vjerodostojnog *Bulletin of the Atomic Scientists* koji tvrdi da NDR Koreja ima između 5 i 15 oružja ali je vjerojatno najsigurnija brojka od 10 postojećih oružja. Ista procjena navodi da bi izgradnjom novog 50 Mwe reaktora za nekoliko godina Koreja bila u stanju proizvoditi oko 60 kg plutonijuma godišnje čime bi se proizvodnja oružja godišnje povećala za 10–15 komada.¹⁵ U isto vrijeme usavršava se i program raketa kraćeg dometa Scud kojim se može dohvatiti svaka točka na jugu Korejskog poluotoka, dok 40 raketa srednjeg dometa No-dong mogu pogoditi ciljeve u Japanu. Zanimljivo je da je Koreja prodala dio raketa duljeg dometa (1.480 km) Pakistanu (Ghauri I) i Iranu (Shabab 3), čime je režim dobio dodatna sredstva za svoj nuklearni program.

Ono što Amerikance posebno zabrinjava je izrada raketa dugog dometa Taedopong 2 koja može dosegnuti Aljasku u dva stupnja, dok s trećim stupnjem doseže svaki dio SAD.

Uz američke reakcije tu su i dodatni problemi vezani uz Japan i Južnu Koreju. Obje zemlje s nelagodom gledaju na razvoj korejskog nuklearnog programa i jačanje vojne sile NDRK. Južna Koreja je izvršila nuklearnu fusiju još 1970. godine, ali je pod pritiskom SAD napustila taj program i potpisala Ugovor o neširenju nuklearnog oružja. Međutim, 2004. godine pod dojmom korejskog programa sa Sjevera, Južna Koreja je izjavila da postoji mogućnost izrade vlastitog nuklearnog zastrašivača. To, naravno, ne bi zadovoljilo niti Amerikance niti NDRK.

Japan iznad koga lete korejske rakete, također sa zabrinutošću prati razvoj događaja, ali još uvijek ne pomišlja na izradu svog nuklearnog programa. No, ako se ovakav korejski razvoj nastavi ne bi bilo teško očekivati da se i Japan uključi u nuklearnu utakmicu. Kako bi na to gledala Kina i kakve bi posljedice to moglo izazvati za odnose u jugoistočnoj Aziji nije teško predvidjeti.

¹⁴ Postavljajući tezu da je sjevernokorejski režim konfrontiran s potrebom provođenja reformi ukazuje se da je u isto vrijeme režim svjestan kako bi ostvarenje reformi vrlo brzo dovelo do njegovog pada. Scobell, *North Korea's Strategic...* op. cit. 14–15.

¹⁵ R. S. Norris and H. M. Kristensen, *Global Nuclear...* op. cit. str. 65.

Kina i Tajvan razdvojeni su 1949. godine pobjedom kineske revolucije i bijegom kuomitangovaca na otok Tajvan. Kako je NR Kina jačala tako se i gubio identitet Kine zastupane od tajvanskih vlasti, da bi se šangajskim sporazumom između SAD i NR Kine postigao aranžman po kome je Tajvan dio NR Kine, a NR Kina neće silom nastojati inkorporirati Tajvan. Vraćanjem Tajvana Kini, ili kako neki kažu njegovim uključivanjem u NR Kinu, kineska politika bi pokazala da je Kina u pravom smislu velika sila koja je u stanju riješiti sva svoja teritorijalna pitanja (kao npr. povratak Hongkonga i Macaua); a u strategijskom smislu Kina bi preko Tajvana kontrolirala Južno kinesko more preko koga danas prelazi oko 50% pomorskih ruta.

Unatoč svoje daleko veće vojne sile NR Kina ovoga trenutka nema dostatno pomorskih snaga i amfibija kojima bi mogla izvesti brz desant na Tajvan i osvojiti ga. Kina je postavila 450 raketa kraćeg dometa u pravcu Tajvana i taj broj se svake godine povećava. Ipak, kineskoj strani je više nego jasno da bi svaki pokušaj nasilnog odvajanja Tajvana mogao izazvati američku reakciju i da bi na taj način bili odmah pokvareni američko-kineski odnosi do kojih je Kini itekako stalo. Sadašnja nuklearna snaga Kine nije na takvoj razini da bi se njome moglo postići neko rješenje. Sa svojih 200 nuklearnih glava¹⁶ Kina nije prijatnija SAD-u, a u slučaju Tajvana upotreba nuklearnog oružja velikih razmjera ne dolazi u obzir.

Zbog svega toga lakše je predvidjeti da će u ovoj situaciji nuklearno oružje imati manje značenje i da će Kina tražiti drukčije načine za vraćanje Tajvana matici. U tom smislu ne treba nikako podcijeniti sadašnje razvijene gospodarsko-financijske odnose između Kine i Tajvana, putovanja i suradnju na raznim područjima što sve zajedno dovodi do toga da, kako to pokazuju službeni tajlandski podaci, 50% stanovništva smatra da ne treba pružiti nikakav otpor u slučaju kineskog napada na Tajvan.

Monitoring kriza

Proces monitoringa kriza u kojima je eventualno moguća upotreba nuklearnog oružja dio je vanjskopolitičkih strategija velikih sila, a jednim dijelom i briga svjetske organizacije UN koja, također, razmatra pitanja mira i sigurnosti. Iako je to daleko od neke učinkovite akcije očito je da monitoring UN-a ipak služi svojoj svrsi.¹⁷ Pet veli-

¹⁶ O kineskoj nuklearnoj snazi vidi potanje: R. S. Norris and H. K. Kristensen, "Chinese Nuclear Forces, 2006", *Bulletin of the Atomic Scientists*, May/June, 2006, str. 60–63.

¹⁷ Uloga UN-a u održavanju mira i sigurnosti inače se vidi na različite načine i nije malen broj onih autora koji smatraju da je utjecaj UN-a na održavanje mira i sigurnosti gotovo marginalan. Kako su nuklearna oružja značajno sredstvo vojno-političkog strategijskog planiranja, očito je da u tom pogledu UN od samih početaka proliferacije nuklearnog oružja zaostaju i da nisu bili u stanju zaustaviti taj proces.

kih nuklearnih država: SAD, Rusija, Kina, Francuska i Velika Britanija mnogo više pažnje poklanjaju razvoju odnosa na kriznim područjima jer se ona ili nalaze blizu njih ili su pak njihovi gospodarski ili pak neki drugi interesi vezani uz određene regije.

Ruska politika i dalje pokušava biti nazočna na području Srednjeg istoka, iako je očito da je ona izgubila svoju ulogu iz sovjetskih vremena. Održavanje suradnje s Iranom i nastojanja da UN ne osudi Iran kao kršitelja Ugovora o neširenju nuklearnog oružja glavni su parametri na kojima ruska politika nastoji djelovati. Njezine mogućnosti kontroliranja izraelskog ponašanja ili vršenja nekog utjecaja u tom pravcu gotovo su zanemarive.

Europske nuklearne zemlje: Francuska i Velika Britanija doživljavaju Srednji istok kao područje svojih značajnih gospodarskih interesa i nakon rata u Iraku, obje zemlje, bilo izravno ili preko EU, nastoje djelovati u svim pravcima. One su angažirane na pokušajima palestinsko-izraelske pomirbe, u razgovorima s Iranom i traženju mogućnosti za smirivanje stanja koje im nikako ne koristi.

Kina sa zabrinutošću prati sukob na Srednjem istoku, a posebice prijetnje Iranu koji se ipak nalazi nedaleko kineskih granica. širenje nekog fronta na Srednjem istoku nije u interesu Kine niti u gospodarskom niti u vojnom pogledu.

Najznačajniji akter u području Srednjeg istoka i Zaljeva je svakako Amerika. Ona ima stacioniranu petu flotu u Bahrainu čiji su dijelovi nazočni u Indijskom oceanu, Perzijskom zaljevu i Crvenom moru. Šesta flota se nalazi na Mediteranu, a na otoku Diego Garcia u Indijskom oceanu nalaze se američki zrakoplovi dugog dometa. U zemljama Zaljeva: Bahrainu, Džibutiju, Kuvajtu, Kataru, Ujedinjenim Emiratima i Saudijskoj Arabiji stacionirano je oko 40.000 američkih vojnika. Tome treba dodati i Irak u kojem je krajem 2005. godine bilo oko 146.000 američkih vojnika.¹⁸

Ta velika vojna sila trebala bi omogućiti ne samo održavanje američkog prisustva već i osigurati da niti jedna od nuklearnih strana ne upotrijebi svoja oružja. Američke tradicionalne i svestrane veze s Izraelom omogućavaju kontrolu ponašanja Izraela, a stanovite protumjere koje bi Iran mogao poduzeti u slučaju napada na iranska nuklearna postrojenja, udaljuju mogućnost izravnog američkog vojnog angažmana. Vjerojatno diplomatski pritisak kao i pokušaji jačanja domaćih snaga u Iranu, koje bi mogle biti proamerički nastrojene, ostaje kao sredstvo kojim će američka politika dugoročno djelovati na Iran, budno motreći nuklearni program.

U pakistansko-indijskom sporu ruska politika je dugo godina podržavala Indiju koja je ujedno nastupala i kao lider nesvrstanog svijeta. Osamdesetih godina, nakon raspada SSSR-a, indijska politika okreće se prema Zapadu, a Pakistan, koji je bio važan saveznik SAD u vrijeme sovjetske intervencije u Afganistanu, dobiva ponovno svoju važnost zbog djelovanja talibana u Afganistanu. Europske nuklearne

¹⁸ S. Kay, *Global Security...* op. cit. str. 146–149.

zemlje nisu se previše politički angažirale u tom dijelu svijeta, dok je NR Kina pružala pomoć Pakistanu u naoružanju, uključujući i izradu nuklearnog oružja. Stavljajući se na stranu Pakistana, kineska politika je željela dobiti saveznika u svojim zategnutim odnosima s Indijom.

Tradicionalno dobri pakistansko-američki odnosi i nov razvoj indijskoameričkih odnosa¹⁹ pružaju sada priliku američkoj politici da vrši snažan utjecaj na oba politička središta: New Delhi i Karachi. Prisutna svojom vojnom silom u Indijskom oceanu i na Srednjem Istoku, američka politika najveću opasnost vidi u smjeni političkog vodstva u Pakistanu i u dolasku na vlast neke islamističke radikalne struje. Sprječavanje takvog razvoja je glavni cilj američke politike i uz stalno praćenje zbivanja u Pakistanu, dobri odnosi s Indijom pružaju sada mogućnost da se bar za stanovito vrijeme otkloni opasnost od novog izbijanja napetosti u pakistansko-indijskim odnosima i da se ne spominje nikakva pitanja ili mogućnost upotrebe nuklearnog oružja. Ipak, nuklearni programi u obje zemlje teku i dalje i tu čak niti američka politika ne može pronaći sredstva kojima bi Indiju i Pakistan zaustavila u njihovim nuklearnim ambicijama.

Nuklearizacija Sjeverne Koreje, unatoč toga što s vremena na vrijeme izaziva pojačane američke reakcije prestaje biti samo pitanje koje se tiče SAD. Susjedne nuklearne zemlje: Kina i Rusija, također su uključene u pokušaje pronalaženja rješenja i svjesne su da neki iracionalni korejski potez²⁰ može dovesti do velikih zapleta koji, naravno, ne bi bili vezani samo uz korejski poluotok, već bi odmah imali i svoje dosege u susjedstvu. To mišljenje dijele i Japan i Južna Koreja, gdje se nuklearizacija NDRK vidi kao opasnost regionalnih razmjera.

Američka politika odlučno se odupire pokušajima NDR Koreje da dobije američka jamstva o tome da neće biti napada na NDR Koreju i promjene režima. U jednoj fazi Sjever je prihvatio američku ekonomsku pomoć i izgradnju reaktora na vodeni pogon kako bi se za stanovito razdoblje ukinula proizvodnja urana i zadovoljila američka traženja. No, kako nije došlo do izravnih korejsko-američkih pregovora, što Pjongjang stalno traži, ponovno je pokrenut nuklearni program i proizvodnja nuklearnih oružja i raketa.

U procjeni ovakvog sjevernokorejskog poteza stajališta se bitno razlikuju i to ne samo između NDR Koreje i Washingtona, već i između Washingtona i korejskog saveznika na jugu. Za američku politiku NDR Koreja je država otpadnik a lideri su ljudi manijaci koji bi mogli posegnuti za upotrebom nuklearnog oružja. Na drugoj strani, južnokorejski premijer tvrdi da je posjedovanje nuklearnog programa NDR Koreje „zastrašivač u vrijeme kada postoji opasnost izvanjske

¹⁹ Vrijednost Indije, kao partnera SAD, trebala bi se ogledati u indijskim nastojanjima da se spuste indijske nuklearne ambicije i da se zajedničkim snagama prati i kontrolira razvoj u Pakistanu. Istodobno, Indija bi trebala biti neka vrsta protuteže Kini i njezinom postavljanju spram SAD. B. Carter, "America's New Strategic Partner", *Foreign Affairs*, July/August, 2006, str. 41–42.

²⁰ L. Freedman, *The Evolution...* op. cit. str. 446.

agresije“ i da u takvom djelovanju postoji „značajni element racionalnosti“ na strani korejskih lidera.²¹

NDR Koreja je svjesna da je na jugu 35.000 američkih vojnika i da isto tako postoje američke snage u Japanu i na Guamu, te da prema tome ne bi bilo nikakvih problema za brz američki odgovor na eventualnu akciju sa Sjevera. S druge strane, zračni napad na nuklearno postrojenje u Sjevernoj Koreji ne dolazi u obzir upravo zbog blizine teritorija druge Koreje i mogućnosti izbijanja radijacije koja bi brzo zahvatila i južni dio poluotoka, dio Kine, a svakako i Japan.

Pritisци Rusije i Kine da se traži mirno rješenje svakako da mogu pozitivno utjecati na to da se nuklearno oružje drži pod kontrolom. Kako nema nekih izgleda za izbijanje konflikta između Sjevera i Juga može se pretpostaviti da će američka vojna nazočnost u susjedstvu i pritisci iz Kine i Rusije biti dostatni da liderima na Sjeveru ukažu na potrebu suzdržanosti.²² No, i u ovoj situaciji nema mogućnosti da se izvrši snažan vojni pritisak kojim bi se nuklearno oružje odstranilo ili da bi se prestalo s njegovom proizvodnjom.

U *tajvansko-kineskim odnosima* kineska nuklearna sila, zasada, nema neku posebnu važnost. I ruska politika, politika europskih nuklearnih država i politika SAD prihvaćaju realnost da postoji jedna Kina i da će se stvoriti mogućnost da se jednog dana Tajvan vrati matiči. No, nitko to ne želi u dogledno vrijeme, a pogotovo ne uz prijetnju nuklearnim oružjem i vojnom silom.

Kineska nuklearna sila procjenjuje se u SAD vrlo različito. Dok podaci CIA-e govore o višestrukome povećanju broja kineskih raketa i nuklearnih glava, znanstvenici ističu da je taj rast vrlo polagan i da Kina ima čitav niz problema u izgradnji svojih raketa, njihovoj modernizaciji i, što je najteže, u promjeni sustava njihovog punjenja koje je još uvijek zasnovano na tekućem gorivu. Ako bi u nekoj budućnosti Kina zaprijetila upotrebom nuklearnog oružja u cilju osvajanja Tajvana, Amerika bi sigurno imala dovoljno snage, čak u sustavu svoje svemirske obrane, da uništi te kineske rakete i eliminiira nuklearnu prijetnju.

Kako NR Kina zasada ne pokazuje neku preveliku dinamiku razvoja svog nuklearnog programa može se smatrati da je on tek dio ukupne vojne modernizacije koja ide polako i koja, svakako, još uvijek daleko zaostaje za ubrzanim gospodarskim razvojem zemlje. Imajući to na umu kao i racionalnost kineskog političkog djelovanja gotovo da je sa sigurnošću moguće isključiti kinesku nuklearnu prijetnju SAD ili pak upotrebu u tajvansko-kineskom slučaju.

²¹ Južnokorejski predsjednik Roh Moo Hyun, cit. po: R. S. Norris and H. M. Kristensen, “North Korea’s Nuclear Program 2005”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, May/June, 2005, str. 67.

²² Neki od analitičara sasvim isključuju mogućnost vojne opcije i smatraju da je mnogo lakše očekivati da bi NDR Koreja napustila svoj nuklearni program i otvorila se za međunarodnu inspekciju, SAD bi dale pisana jamstva da neće napasti režim u Pjongjangu i na kraju, SAD i neke druge zemlje dale bi financijsku pomoć NDR Koreji i postupno bi je uključile u strukturu međunarodne zajednice. S. Kay, *Global Security...* op. cit. str. 136.

Nuklearni odnosi i američki primat

U razdoblju od 1945. do 2006. godine proizvedeno je ukupno oko 128.000 nuklearnih glava od kojih su SAD proizvele oko 55%, a Sovjetski Savez, odnosno kasnije Rusija 43%. Samo 3% od tog ukupnog broja otpada na sve ostale nuklearne zemlje. Završetkom hladnog rata SAD i Rusija povukli su veliki dio svog nuklearnog oružja iz operacijskog sustava. Ono je danas u pričuvi, neaktivno ili pak jednim dijelom otpisano.

SAD imaju danas oko 10.000 bojnih glava, od kojih je 5.735 aktivno. Ostalo je u pričuvi ili neaktivno.

U Rusiji je krajem hladnog rata postojalo oko 30.000 nuklearnih glava a sasvim točnih podataka nema. Po nekim izvorima, danas u Rusiji postoji oko 16.000 glava od kojih je 5830 operativno. Rusija je inače vrlo brzo razmontirala borbene glave s projektila, te ih sada ima u većim količinama u skladištima gdje se čeka njihova demontaža. Inače, Rusija je predložila SAD-u postavljanje novog limita u stratejskim odnosima koji bi ukupni broj sveo na 1.500 operacijskih stratejskih glava sa svake strane, međutim, SAD nisu prihvatile taj limit.

Francuska nuklearna sila imala je 1992. godine 540 glava da bi danas ta brojka iznosila oko 350. Francuska je demontirala svoje projekte na zemlji i priprema se za prijenos bombi zrakoplovima. Dio nuklearnog oružja naći će se i na podmornicama što bi trebalo izvesti do 2010. godine.

Velika Britanija je od 1953. godine do 2005. proizvela ukupno 1.200 borbenih glava; vrhunac su bile sedamdesete godine kada je Velika Britanija raspolagala s oko 350 glava. Ovog trenutka britanske snage raspolazu s oko 200 stratejskih i pod-stratejskih nuklearnih glava stacioniranih na nuklearnim podmornicama. 48 glava nalazi se na podmornicama koje su u stalnim podmorničkim patrolama.²³

Analiza ukupnog odnosa nuklearnih oružja, posebice ona između SAD i Rusije, kao i SAD i Kine, unatoč ovih brojki pokazuje da se nekadašnja strategija uzajamnog sigurnosnog uništenja, MAD, koja je tako dugo držala nuklearni balans, mijenja i da se američka nuklearna sila sve brže pojavljuje kao vodeća.

Po nekim američkim analizama, približava se trenutak kada će SAD biti u stanju uništiti arsenale dugog dometa u Rusiji i Kini prvim nuklearnim udarom. Ta mogućnost ocrtava se kao izraz novih snažnih američkih nastojanja za vodstvom, ruskim vojno-tehnološkim zaostajanjem i kineskim izvanredno polaganim kretanjem u pravcu nuklearizacije vojnih snaga.

Autori koji polaze od ovakve projekcije eventualnog budućeg razvoja ističu kako je Rusija znatno oslabila svoj nuklearni zastrašivač. Ona danas ima 39% manje stratejskih bombardera, 58% manje

²³ R. S. Norris and H. K. Kristensen, *Global nuclear...* op. cit. str. 64.

nego što je nekada imao SSSR. Ruski strategijski bombarderi danas su stacionirani na samo dva aerodroma i lako ih je pogoditi: interkontinentalne rakete su na izmaku svog vijeka trajanja (čak njih 80%), a podmornice umjesto nekadašnjih 60 patrola godišnje obavljaju tek 2. Tome se dodaje i spor tempo uvođenja nove opreme, problem s preciznošću projektila i katastrofalno stanje u ruskom sustavu ranog uzbunjivanja koji je praktički sasvim otvoren za gađanje iz pravca Pacifičkog oceana.²⁴

Dvojica američkih autora izvela su simulacijski model iznenadnog američkog napada na ruski nuklearni potencijal i došli su do zaključka da bi u prvom udaru SAD bile u stanju uništiti sve ruske zračne baze, podmornice i interkontinentalne rakete dugog dometa. Glavna poruka modela je bila da Rusija ne može računati više na postojanje svog nuklearnog zastrašivača koji bi mogao izdržati prvi udar, a pogotovo da je prošlo vrijeme kada bi se s ruske strane neprijatelju moglo zadati drugi uzvratni udar.²⁵

Za Kinu se smatra da je u daleko težem položaju jer su njeni bombarderi zastarjeli i lako ranjivi, dvije podmornice s raketama, od kojih je jedna potonula, su izvan stroja, a 18 interkontinentalnih raketa imaju samo još jednu nuklearnu glavu.²⁶

Sadašnji američki primat u nuklearnom oružju, koji će postajati sve snažniji, odvojit će SAD od Rusije ili bilo koje druge nuklearne države. U golemom američkom vojnom budžetu koji se približava brojcima od 500 milijardi dolara godišnje razumljivo da ima dostatno prostora i za nove vrste nuklearnih oružja.

Samim tim i vodeća američka uloga ima sva potrebna sredstva za svoje održavanje, ali i za stalno razvijanje novih oružja koja će još više istaknuti američki primat.

S novim mogućnostima nanošenja prvog udara, u slučaju potrebe, SAD praktički derogiraju MAD i dolaze u mogućnost da u svojoj ukupnoj strategiji čvrsto povežu mogućnost realizacije političkih i vojnih ciljeva.

Nov iskorak u jačanju nuklearne pozicije SAD može se obrazložiti na nekoliko razina:

— Veliko takmičenje koje u Pentagonu stalno protječe kao utakmica unutar vojne strukture sasvim sigurno da otvara vrata razvijanja najsnažnijeg oblika vojne sile, koju se može modernizirati u okviru zacrtane trijade: interkontinentalne balističke rakete, podmornički raketni sustavi i zračne snage sposobne za prijenos nuklearnog oružja.

— U snažnom američkom odgovoru na teroristički napad 11. rujna i aktivnosti terorista na raznim stranama svijeta, američka politika pokrenula je proces daljnjeg jačanja vojne sile, uvjerena kako se

²⁴ K. A. Lieber and D. G. Press, "The End of MAD? The Nuclear Primacy", *Foreign Affairs*, March-April, 2006, str. 45–47.

²⁵ K. A. Lieber and D. G. Press, "The End of MAD? The Nuclear Dimensions of U. S. Primacy", *International Security*, 30, no. 4, Spring, 2006.

²⁶ K. A. Lieber and D. G. Press, *The Rise of U. S. ...* op. cit. str. 48–49.

vojnim sredstvima može djelovati protiv terorista. U tom kontekstu vide se i tzv. nepoćudne države — otpadnici koje bi mogle biti u dsluhu s teroristima ili su, pak, njihovi saveznici. Sredstva vojnog djelovanja trebaju sada biti tako profilirana da točno odgovaraju novoj namjeni. Velika količina — više od tisuću — novih bombi W-76 namijenjeno je za npr. uništavanje ciljeva u obliku arsenala oružja za masovno uništavanje ili terorista u bunkerima i pećinama.²⁷

S druge strane, razvijanje svemirske obrane trebalo bi biti uperno protiv zemalja otpadnika koje posjeduju male količine nuklearnog oružja, ali koje bi ipak to oružje mogle lansirati protiv teritorija SAD. U tom slučaju presretanje raketa ili, pak, zrakoplova s nuklearnim teretom, omogućava da se odmah eliminira ta opasnost. U isto vrijeme, razvijanje svemirske obrane — zasada Aljaska i Kalifornija — može najvećim dijelom služiti i kao zaštita protiv raketa koje bi eventualno bile ispaljene iz Rusije ili Kine.

— U svim fazama hladnoratovskog takmičenja SAD su nastojale biti prve u vojnoj sili i svako, čak i minimalno zaostajanje, nastojale su odmah nadoknaditi. U doba Bushove administracije želja za vodećom pozicijom na nuklearnom polju veže se i uz američku službeno deklariranu namjeru da se širi globalna dominacija i da se stvori situacija u kojoj američke snage neće dopustiti da se pojavi neki suparnik koji bi bio jači ili jednak američkoj vojnoj sili.

Promatrajući današnje stanje na nuklearnom polju u okvirima liberalne ili, pak, realističke teorije međunarodnih odnosa može se iščitati dva različita pristupa koja u cjelini definiraju razlike oko objašnjavanja glavnih pravaca međunarodnih odnosa.

Za liberale, nove američke pozicije vide se kao nastavak američke politike usmjerene prema unipolarnom vodstvu kojoj upravo razvijena nuklearna sila, koja nema ravnopravnog partnera-suparnika, može postati instrument vanjske politike čvrsto temeljene na nuklearnom oružju. S obzirom da američka vanjska politika nastupa u globalnom radijusu očito je da se i ta vanjska politika, oslonjena na silu, mora osjetiti u svim pravcima bilo da je riječ o odnosu SAD prema saveznicima, ostalim nuklearnim silama, državama otpadnicima i teroristima.

Realisti, pak, smatraju da je nuklearni primat SAD nešto što je samo po sebi razumljivo i što je na neki način nastavak onog početnog američkog monopola u kome su SAD imale vodeće mjesto i bile su sasvim udaljene od bilo kakve moguće prijetnje nuklearnim oružjem. Razdoblje uzajamnog sigurnog uništenja, MAD, za realiste je faza u kojoj je Amerika bila po prvi puta izložena mogućnostima nuklearnog udara, što se moralo odraziti i na politiku koja je tražila mogućnosti prilagođavanja (detente).

Realisti bi sada htjeli što prije ugraditi nuklearni primat u američku vanjsku politiku i istaknuti kako u svim kalkulacijama sadašnje

²⁷ Te bombe su upotrebene u Afganistanu a dio je dobio Izrael za uništavanje baza Hezbolaha.

američke pozicije daju velike šanse za puno ostvarenje svih američkih ciljeva. U nastojanju da se umanju ili pak sasvim odstrani opasnost od nuklearnih suparnika (Rusija, Kina) i da se sasvim omogući da neka država otpadnik svojim minimalnim zastrašivačem ugrozi sigurnost SAD, realisti vide početak izgradnje nove politike, koja mora voditi realizaciji ukupnog američkog vojnog i političkog primata u globalnim razmjerima.

Za realiste tzv. eskalacija dominacije znači da bi u novoj ulozi SAD bile u mogućnosti kontrolirati, a po potrebi i eliminirati, ambicije opasnih država poput Kine, NDR Koreje i Irana. Koristeći različite instrumente i kombinirajući njihovu primjenu, američka politika bila bi u stanju ići sve do preventivnog udara koji bi mogao biti i nuklearnog karaktera ako se u Washingtonu ocjeni da je on potreban.

Nuklearno oružje i suvremeni razvoj međunarodnih odnosa

Unošenje nuklearnog oružja u međunarodne odnose jedna je od najvažnijih karakteristika razvoja svijeta nakon Drugog svjetskog rata. Na tim novim instrumentima sile i mogućeg masovnog uništenja, u doba hladnog rata, stvarani su odnosi koji su držali ravnotežu straha, a u novim uvjetima nuklearno oružje, iako udaljeno iz temeljnih vizura međunarodnih odnosa, ostaje ipak u zaleđu kao stalna prijetnja i snažan zastrašivač.

U doba posthladnoratovskih odnosa nuklearno oružje nema na prvi pogled tako veliku važnost kao prije, ali je nemoguće tvrditi da se s njim ne računa: bilo u obliku simbola primata, sredstva za zastrašivanje, prijetnje, ucjene ili čak mogućeg instrumenta koji bi vodio pregovaranju. I nuklearne strategije, iako više nisu vezane isključivo uz dvije supersile i njihova dva bloka, također se i dalje razvijaju, jer je i nuklearno oružje u svom daljnjem kvalitativnom usavršavanju a i broj aktera postao je veći.

Uspoređujući promjene na planu nuklearnih odnosa može se ustvrditi:

1. Iako je završen hladni rat i nestala je čvrsta konfrontacija neprijateljskih supersila nastavlja se i dalje proizvodnja nuklearnih oružja, radi se na njihovom stalnom usavršavanju a posebno na pokušajima izgradnje sustava koji bi mogli djelovati kao svemirska obrana u slučaju napada.

2. Raspad istočnog vojno-političkog sustava u Europi i prelazak iz hladnog rata u novi svjetski globalni poredak nije zaustavio proliferaciju nuklearnog oružja. Može se čak tvrditi da je ona dobila nove podsticaje i u fazi kada nema bipolarnog modela velikog konfrontiranja, na raznim stranama traže se načini kako bi se što prije došlo u posjed ili pak proširilo vlastite arsenale nuklearnog oružja. Time su sredstva za zaustavljanje utrke u naoružanju: Ugovor o neširenju

nuklearnog oružja ili, pak, nekadašnje nastojanje za stvaranjem zone bez nuklearnog oružja, stavljeni u drugi plan.

3. Iako se radi o relativno skromnim nuklearnim sredstvima, koja ne mogu nanijeti štetu velikih razmjera, posebno ne globalnog karaktera, velika je opasnost što se u procesu proliferacije nalaze zemlje koje imaju otvorene sporove sa svojim susjedima. To svakako intenzivira neprijateljstva, a može voditi i do upotrebe nuklearnog oružja.

4. Tehnološki razvoj i pojava novih oblika terorizma omogućavaju da seupravo od kraja hladnog rata sve više računa s nedržavnim akterom — teroristima — koji u svojim koncepcijama nanošenja udara sigurno računaju i s mogućnosti da to učine sredstvima masovnog uništavanja, uključujući nuklearne glave. To doprinosi sve većim pritiscima na središta nuklearnih istraživanja, nestabilne zemlje s nuklearnim oružjem ili pak velike trgovce oružja da ustupe ta sredstva i da omoguće realizaciju terorističkih ciljeva.

5. Velika supersila: SAD, za koju Brzezinski možda s pravom upotrebljava kvalifikaciju: prva, jedina i posljednja, kroz čitavo razdoblje poslijeratnih međunarodnih odnosa trudila se da ostvari svoju superiornost i da na temelju atomskog, a kasnije ukupnog nuklearnog vodstva realizira svoju vanjsku politiku. Raspadom Sovjetskog Saveza i stvaranjem vakuuma na vrhu nuklearnih odnosa Amerika je danas u stanju dominirati na nuklearnom planu, bilo da se radi o ofenzivnim ili defenzivnim sredstvima. Američka vojna sila, golemi državni proračun za vojsku, tehnološke mogućnosti i kontinuirana težnja za održavanjem primata u novim uvjetima ne nailazi na premcu. Koliko će ta američka vodeća uloga na nuklearnom planu naći prostora za razvijanje vanjskopolitičkog vodstva i kako će se globalni međunarodni odnosi kretati u globalnom pokušaju američkog primata tema je o kojoj se stalno raspravlja. Ali i tu je teorija, vjerojatno, iza prakse koja snažnim koracima svakodnevno potvrđuje američko vodstvo.

6. Nekadašnje nuklearne strategije, iz vremena hladnog rata, o atomskommonopolu, masovnoj odmazdi, ravnoteži straha, uzajamnom sigurnom uništenju i potrebi stvaranja uvjeta za kontrolu oružja i nove međunarodne uravnotežene odnose danas su daleka prošlost. Nuklearna strategija globalnog karaktera gotovo da postoji samo u jedne supersile, dok su sve ostale strategije manje više regionalnog ili lokalnog karaktera i u njima se nastoji izraditi okvir za eventualno nuklearno djelovanje s malim snagama, na manjem prostoru i uz otvaranje manjih ciljeva.

No, unatoč toga što nema više velikih nuklearnih strategija kojima su operirale dvije super-države nuklearno oružje nije, nažalost, nestalo niti je izgubilo na svom značenju. Stoga i u novoj fazi međunarodnih odnosa, bez obzira kako će se ona zvati, nuklearno oružje ostaje u strategijama brojnih zemalja kao njihov dio i eventualno sredstvo koje bi moglo biti upotrijebljeno.

Bibliografija

- Bidwai, P. and Vanaik, A. *New Nukes: India, Pakistan and Global Disarmament*, New York, 2000.
- Carter, B. "America's New Strategic Partner", *Foreign Affairs*, July/August, 2006.
- Freedman, L. *The Evolution of Nuclear Strategy*, London, 2001.
- Hymans, J. E. C. *The Psychology of Nuclear Proliferation: Identity, Emotions and Foreign Policy*, Cambridge, 2006.
- Kay, S. *Global Security in the Twenty First Century*, New York, 2006.
- Lieber, K. A. and Press, D. G. „The End of MAD? The Nuclear Primacy“, *Foreign Affairs*, March-April, 2006.
- Lieber, K. A. and Press, D. G. "The End of MAD? The Nuclear Dimensions of U. S. Primacy", *International Security*, 30, no. 4, Spring, 2006.
- Mearsheimer, J. "Back to the Future Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, 15, Summer, 1990.
- Nasr, Y. "When the Shiltes Rise", *Foreign Affairs*, July/August, 2006.
- Norris, R. S. and Kristensen, H. M. "Global Nuclear Stockpiles 1945–2006", *Bulletin of the Atomic Scientists*, July/August, 2006.
- Sagan S. and Waltz K. *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*, New York, 1995.
- Scobell, A. *North Korea's Strategic Intentions*, Washington, 2005.

Radovan Vukadinović

NUCLEAR WEAPONS IN THE POST COLD WAR WORLD

After the year 1990 some events in the international relations have demonstrated that nuclear weapons still remain important without any talks about their elimination or even marginalization. USA remained the only world super power but also other countries possessing nuclear weapons didn't consider giving up their own nuclear armaments.

There was a huge debate related to the new attitude toward nuclear weapons which were proved as irreplaceable instruments of power as well as determinants of the countries place in the international relations. In the post-Cold War period, nuclear weapons haven't been as important as before but it is impossible to describe them as irrelevant in the terms of primacy, deterrence, threat, blackmail or even possible negotiation instrument. Nuclear strategies, although there are not exclusively related to the two super powers and their two blocks any more, are still developing, because of the qualitative improvement of the nuclear weapons and actor increasing.

Key words: nuclear weapons, post-Cold War international relations, USA, nuclear strategies, proliferation, crisis focus